

С Т А Н О В И Щ Е

от доц. д-р Бойка Ивайлова Чернева

на дисертационен труд на Александра Евгениева Айтова

на тема:

**„ОСНОВНИ ПРАВА И СВОБОДИ НА ГРАЖДАНИТЕ СПОРЕД
ТЪРНОВСКАТА КОНСТИТУЦИЯ”**

за получаване на образователна и научна степен

„ДОКТОР”

Област на висшето образование 3. Стопански, социални и правни науки,
Професионално направление 3.6. Право (История на българската държава и право)

София

30.08.2017г.

1. Данни за докторанта

Александра Евгениева Айтова е докторант в Юридическия факултет на СУ „Св. Климент Охридски“ по професионално направление 3.6. Право (История на българската държава и право). Положила е всички докторантски изпити и е отчислена с право на защита. Докторантката е предоставила за разглеждане от научно жури, определено със Заповед рег. № РД 38-394/22.06.2017г. на ректора на СУ „Св. Климент Охридски“, дисертационен труд на тема „**Основни права и свободи на гражданите според Търновската конституция**” за получаването на образователната и научна степен „доктор“. Представен е и автореферат на дисертационния труд.

2. Научна новост и значимост на дисертационния труд

Конституционното правосъдие и уникалният за международното право европейски модел за защита правата на човека са предмет на разглеждане от юриспруденцията, философията, политологията и други науки. Същността и защитата на правата се обсъждат в международен и във вътрешноправен план. Значението на конституционализма за институционализирането и реализирането на правата е от съществено значение за общественото развитие. Това определя значимостта на темата на научното изследване. Дисертационният труд, представен от Александра Айтова, представлява задълбочено научно изследване на основните права и свободи на гражданите според Търновската конституция.

Търновската конституция е част от европейската правна култура и традиция в областта на основните права и свободи на гражданите. Възникването и развитието на Теорията на основните права на Роберт Алекси предлага решения на общотеоретични въпроси, основавайки се на европейската правна традиция. В този смисъл проблематиката на дисертационния труд, е от значение за нейното развитие.

Въпреки развитието на правните системи в областта на защитата правата на човека и възникването на нови права, дискусиата за същността, съдържанието и значението на правата на човека и гражданина продължава.

Разглеждането на основните права и свободи според Търновската конституция е пълноценна част от нея. Темата на дисертационния труд е определено значима и актуална.

Представеният дисертационен труд е първото цялостно изследване на проблематиката на основните права и свободи на гражданите според търновската конституция. Той успешно съчетава исторически анализ, правнонормативен и сравнителноправен подход. Използват се достиженията на съвременната компартивистика, като се анализира трансплантирането на чуждо право на конституционно ниво.

2. Обща характеристика и структура на дисертационния труд.

Обемът на представения дисертационен труд е 276 страници, които обхващат въведение, четири глави, разделени на параграфи, заключение и библиография, съдържаща 190 монографии и статии на кирилица, 44 статии и монографии на латиница, 113 документални източници като стенографски дневници, периодичен печат и други.

Съдържанието на дисертационния труд е добре балансирано и последователно изложено. Авторът успешно използва различни начини и видове тълкуване на правната уредба, за да обоснове основните си тези в областта на конституционноправната наука.

Въведението представя актуалността на темата. Посочват се предмета, целите и методите на изследването. Методологически се очертават границите на дисертационното изследване. Подчертава се значението на историческото и сравнителноправното изследване.

Глава първа от дисертационния труд е посветена на теоретичните възгледи за същността на основните права. Те оригинално се поставят и оценяват в исторически контекст и в съответствие с принципа *tempus regit actum*. Понятието за основни права правилно се основава на теорията за естествените права. Проследява и тяхната историческа еволюция в Англия, САЩ и Франция.

В тази част от дисертационния труд се разглеждат източниците на

Търновската конституция по отношение на правата и свободите на гражданите. Дискутира се интересен и малко известен факт от изработването на руския Проект на Органически устав и предвиждането на трансплантиране на Органическите устави на Влахия и Молдова, известни като недемократични. Обсъдени са Наместническият устав на Сърбия (1869г.) и Румънската конституция (1866 г.).

В глава първа авторът предлага собствена класификация на основните права и свободи според Търновската конституция. Съобразено е историческото време и теоретичните възгледи за видовете основни права към този исторически период. Правата се подразделят на политически (активно и пасивно изборително право за мъжете) и граждански права, които обхващат лични права и свободи и обществени права и свободи. Александра Айтова достига до идеята за право-хибрид, каквото е правото на сдружаване. То е едновременно лично и обществено право - допълнителен аргумент в подкрепа на теоретичното значение на изведената класификация, която стои в основата на структурата на останалата част на работата.

Глава втора поставя въпроса за политическите права на гражданите според Търновската конституция. Посочено е тяхното съдържание – активно и пасивно изборително право и правото на заемане на държавна служба. Поради смесения си характер правото на сдружаване също е разгледано в тази част.

Авторът представя любопитната дискусия в Учредителното събрание за ценза при упражняването на политическите права. Анализът обхваща и производното законодателство. Отчитат се политическите аспекти на развитието на правата предвид подхода на владетелите. Също така са отчетени исторически факти при упражняването на политическите права, като например действащите нормативни актове, резултатите от проверките за законността на парламентарни избори и други. Детайлно се разглежда правото на сдружаване, което е включено в Търновската конституция от Учредителното събрание. То се обсъжда в контекста на дейността на политическите партии и свободата за сдружаване със стопанска цел.

Глава трета представя личните граждански права според Търновската конституция. Представя се еволюцията на правото на собственост и неговия нов смисъл, според който владението се отграничава от правото на собственост.

Трудностите на законодателя да изгради правна уредба за упражняване на правото на собственост са изложени в исторически контекст. Разгледана е наказателноправната защита на правото на собственост.

Неприкосновеността според Търновската конституция е изяснена чрез трите проявни форми – неприкосновеност на личността, неприкосновеност на къщата и неприкосновеност на кореспонденцията. Обръща се внимание на въпроса за законността на действията на държавата и на функционалността на действащото законодателство.

Глава четвърта е посветена на обществените граждански права и свободи. Подробно са разгледани проблемите на упражняването на религиозните свободи. Правноисторическият анализ е подчинен на реални проблеми в българското общество, като сключването на смесени бракове.

В тази част от дисертационния труд се съдържа анализ на конституционно установеното право на образование. Търновската конституция предвижда безплатно и задължително образование, което авторът оценява като изключително напредничава политика на държавата за обществено развитие.

Свободата на печата е друг ключов въпрос, предмет на разглеждане от автора. Тя е определена като гражданска обществена свобода въз основа на Търновската конституция и българския обществен живот. Законодателството в тази област се определя като най-динамична. Въпреки това дисертантът прави извода, че свободата на печата по време на разглеждания период не се осъществява реално.

Към обществените граждански права е отнесено и правото на подаване на прошения и свободата на събиранията. Те са анализирани от гледна точка на правната уредба в Търновската конституция и действащото към този момент вътрешно законодателство. Посочва се разбирането за правото на подаване на прошения. Петицията е формален акт, въвежда се писмена форма за прошения, които могат да бъдат отправяни до всички държавни органи.

В заключението Александра Айтова подчертава значението на основните права за съвременните общества. Тя коментира бежанската криза и обществените процеси в различни държави, които според нея водят до липса на

защита на основните права или дори до подмяна на идеята за човешките права.

Авторът се присъединява към становището, че в областта на основните права Търновската конституция е най-демократична в историческото развитие на Балканите. Посочват се обаче и проблемите при реализирането на правата. Докторантката достига до извода, че по отношение на основните права, Търновската конституция би била адекватна и днес.

3. Характеристика на научните приноси в дисертационния труд.

Дисертационният труд притежава безспорни научни приноси в областта на историята на българската държава и право, както и в сферата на конституционното право. Основните научните приноси на автора се състоят в следното:

- Дисертационният труд представлява първото цялостно научно изследване на проблематиката на основните права и свободи на гражданите според Търновската конституция;

- Дисертационният труд установява мястото и приноса на Търновската конституция в европейската култура по отношение на развитието на Теорията на основните права;

- Александра Айтова предлага собствена класификация на основните права и свободи според Търновската конституция. Това тя прави при отчитане на съществуващите множество и различни класификации – теоретични, исторически и други;

- За първи път в науката е анализирано използването на Органическите устави на Дунавските княжества при изработването на Търновската конституция;

- Интерпретират се юридическата практика по реализиране на основни права и свободи в съответствие с Търновската конституция (проблемите на смесените бракове в България, реализирането на политическите права, свободата на печата и други);

5. Заключение

Александра Айтова притежава задълбочени теоретични познания в сферата на историята на българската държава и право и доказани способности за самостоятелни научни изследвания. Представеният дисертационен труд „Основни права и свободи на ражданите според Търновската конституция” има качествата на значимо научно изследване.

Аргументираните тези на докторанта показват, че дисертационният труд е резултат на сериозна работа и личен принос в областта на историята на българската държава и прав. Научното изследване съдържа сериозни и задълбочени теоретични обобщения и научни приноси. Те отговарят на изискванията на *чл. 6 от ЗЗРАСРБ* и на *чл. 27 от ППЗРАСРБ*.

Предвид положителната оценка за представения дисертационен труд и отчитайки подготовката и качествата на дисертанта с убеденост формулирам своята **положителна оценка и препоръка** към научното жури да гласува за придобиване от Александра Евгениева Айтова на образователната и научна степен „доктор” в област на висшето образование 3. Стопански, социални и правни науки, професионално направление 3.6. Право (История на българската държава и право).

30.08.2017 г.

.....

Доц. д-р Бойка Чернева